

Stanisława Wojnarowicz

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS

Mówiąc o działalności informacyjnej w okolicznościach jubileuszowych trudno nie przywołać V prawa Rantganathana stwierdzającego, że biblioteka jest żywym rozwijającym się organizmem. Skłania to do spojrzenia na uwarunkowania, w jakich procesy informacyjne się kształtowały, a więc przemiany w obrębie czterech elementów systemu – użytkowników, zasobu, pracowników, bazy materialno-technicznej.

UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI INFORMACYJNEJ W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ UMCS

Użytkownicy, których potrzeby uzasadniają sens funkcjonowania biblioteki, to przede wszystkim pracownicy i studenci macierzystej uczelni. Zadanie tworzenia dla nich warsztatu badawczego i dydaktycznego powiązane było z przeobrażeniami profilu UMCS.

Biblioteka była zawsze otwarta na potrzeby wszystkich potencjalnych użytkowników, także korzystających z jej usług studentów i pracowników innych uczelni, pracowników jednostek badawczych i produkcyjnych, uczniów i nauczycieli szkół średnich, bibliotek krajowych i zagranicznych. Obsługa jak najszerszego kręgu użytkowników jest kryterium przydatności świadczonych usług.

Zasób Biblioteki, w pierwszych latach tworzony dla potrzeb dydaktyki i badań z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych, medycznych, weterynaryjnych i filozoficznych, w latach 50., 60., 70. kształtowany był z przeznaczeniem dla prawników, humanistów, ekonomistów, pedagogów, psychologów. Od co najmniej ćwierćwiecza jest księgozbiorem uniwersalnym.

Aparat informacyjny zasobu bibliotecznego zaczął się kształtować od 1948 r., kiedy zaczęto tworzyć katalog alfabetyczny ogólny i wewnętrzny oraz katalog działowy. W 1950 r. został założony katalog wydawnictw seryjnych, w 1951 – alfabetyczny katalog czasopism, w 1954 zaczęto tworzyć katalogi zbiorów specjalnych, w 1956 założono katalog przedmiotowy i rozpoczęto prace nad centralnym katalogiem bibliotek zakładowych.

Zbiory informacyjne obecnie można podzielić na dwie grupy: materiały wydawane tradycyjnie – drukowane bibliografie, abstrakty, wykazy, przeglądy, encyklopedie, słowniki, katalogi, informatory oraz źródła informacji utrwalone na nośnikach elektronicznych, których wykorzystanie nie ma tradycji, wymaga dodatkowych kwalifikacji od bibliotekarzy i użytkowników i łączy się z inną organizacją procesu wyszukiwania.

Zespół pracowników, w pierwszych latach nieliczny i wolno powiększający się (w okresie 1944–1947 liczba pracowników wzrosła z 2 do 9 osób) w końcu lat 50. liczył 40 osób, z których 1/4 była przeszkolona przywarsztatowo w różnych bibliotekach naukowych i na kursach specjalistycznych. Już wówczas rozwinęły się inicjatywy prac bibliograficznych i wydawniczych, nawiązana została współpraca z bibliotekami krajowymi i zagranicznymi. W dalszych latach został udoskonalszony system szkoleń specjalistycznych, rozwinęła się aktywność zawodowa w szerszym środowisku (Lublina i pozalubelskim). W 1962 r. pierwsze etaty bibliotekarzy dyplomowanych otrzymało 6 pracowników. Aktualnie liczący 175 osób personel przygotowuje się do wdrożenia zintegrowanego systemu komputerowego VTLS. Przeprowadzono wielokrotne cykle szkoleniowe z podstaw obsługi komputerów, a także wewnątrzuczelniane i prowadzone przez wykładowców spoza UMCS szkolenia z zakresu pracy z zakupionym systemem.

Od 1991 r. wprowadzono na niektórych odcinkach pracy narzędzia komputerowe. Pierwszym działaniem było wprowadzenie poczty elektronicznej, dalszymi zakupienie źródeł na nośnikach elektronicznych, tworzenie bazy BGUMCS w programie MAK, korzystanie z usług sieci uczelnianej, krajowej, INTERNET.

Tworzenie bazy materialno-technicznej rozpoczęło się od starań o skromną powierzchnię lokalową, powiększaną od 36 m². Rosnącemu, do czasu otrzymania w roku 1968 budynku bibliotecznego, metrażowi towarzyszyła wzrastająca liczba pomieszczeń w różnych punktach miasta, co wraz z trudnościami z zaopatrzeniem w materiały biurowe, meble biblieczne, podręczniki bibliotekarskie, rzutowało na możliwości usługowe biblioteki. Urządzeniami technicznymi wykorzystywanymi w działalności informacyjnej przez wiele lat były: maszyna do pisania, telefon, czytnik mikrofilmów, kserograf, obecnie obok nich niezbędne stały się: poczta elektroniczna i wielofunkcyjny komputer – narzędzie do wyszukiwania z CD-ROM, tworzenia własnych baz, terminal sieci komputerowej, maszyna do pisania.

Biblioteka Główna posiada aktualnie 50 komputerów, w tym jeden multimedialny.

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA

W 1951 r. zadania informacyjne związane z obsługą użytkowników przejęło, utworzone przy Oddziale Udostępniania Zbiorów, Biuro Informacji Bibliogra-

ficznej. W dwa lata później zostało usamodzielnione jako Dział Informacji Bibliograficznej, przemianowany w 1964 r. na Oddział Informacji Naukowej.

Informowanie o stanie księgozbioru było stałym elementem pracy Biblioteki. Na początku lat 50. (1953) podjęto wydawanie „Wykazu ważniejszych nabytków...”, który w pierwszych latach obejmował wszystkie (polskie i obce) wydawnictwa zwarte. W miarę potrzeb zakres prezentacji ulegał zmianom. Otrzymanie pełnego egzemplarza obowiązkowego przez Bibliotekę w 1954 r. uzasadniało rezygnację z wykazywania wydawnictw polskich. Wielodziałowe przeglądy nabytków zagranicznych zamieszczano do 1973 r. w wyrośłym z „Wykazu...” – „Biuletynie Biblioteki...” W późniejszych rocznikach tego wydawnictwa przedstawiono, wybrane tematycznie lub formalnie, grupy dokumentów.

Także wykazy czasopism znajdujących się w Bibliotece Głównej lub sieci bibliotecznej UMCS ukazywały się w formie publikacji samoistnych (1947, 1951, 1978), czy też w ramach *Spisu wykładów...* (1952/1953, 1953/1954), albo na łamach „Biuletynu Biblioteki...”.

Wpływające do zasobu bibliotecznego książki zagraniczne, od 1977 r., prezentował serwis „Nowości Biblioteczne”, opracowywany najczęściej w dwu seriach: nauki matematyczno-przyrodnicze i nauki społeczne. W zależności od ilości nabytków i ich zakresu tematycznego ilość serii bywała zwiększana. Kolportowane początkowo do wszystkich zakładów Uczelni, obecnie adresowane są do bibliotek zakładowych (od 1991 r.).

Popularyzacji zbiorów bibliecznych służą wystawy nabytków, z wyodrębnioną okresowo witryną nowych książek pracowników UMCS oraz wystawy tematyczne, którym, w zależności od potrzeb, nadaje się charakter informacyjny lub dydaktyczny (np. popularyzacja aparatu informacyjnego).

Przybliżeniu Biblioteki Głównej czytelnikom służą wystawy ukazujące jej działalność, adresowane zwłaszcza do początkujących użytkowników, organizowane na początku roku akademickiego. W tym też celu wydawano informatory, poradniki i przewodniki dla czytelników w latach 1954, 1963, 1969 Stefani Fedorko, w 1980 r. Zdzisława Kowalskiego i Jadwigi Olczakowej, w 1993 r. mały poradnik Elżbiety Grzybowskiej i Stanisławy Wojnarowicz, w 1994 r. – jubileuszowy informator Marii Wilczyńskiej.

O rozszerzonym aparacie informacyjnym komunikują ulotki charakteryzujące nabywane bazy danych, wysyłane do wszystkich jednostek naukowo-dydaktycznych Uczelni lub wykładane w ogólnie dostępnych w bibliotece miejscach. Informacja o bazach została podana także za pośrednictwem afisza oraz dwukrotnie w „Wiadomościach Uniwersyteckich”.

Wśród udzielanych na bieżąco informacji indywidualnych przeważającą część stanowią informacje biblieczne. Zgłaszają się po nie instytucje (najczęściej inne biblioteki) oraz użytkownicy indywidualni. Liczba informacji bibliecznych w ostatnim roku przekroczyła ponad 25-krotnie ilość informacji biblio-

graficznych i rzeczowych. Przewaga udzielonych informacji bibliotecznych wystąpiła w odniesieniu do wszystkich kategorii użytkowników. Obejmowały one:

- informacje o funkcjonowaniu Biblioteki Głównej i sieci bibliotek zakładowych UMCS (zapytania od wszystkich grup użytkowników);
- stwierdzenia obecności dokumentów w zbiorach systemu bibliotecznego UMCS (wszyscy czytelnicy);
- sporządzanie spisu znajdujących się w bibliotece dokumentów odnoszących się do określonych zagadnień (życzenia pracowników UMCS);
- lokalizacja dokumentów w innych bibliotekach krajowych i zagranicznych (przewaga zapytań pracowników naukowych i studentów);
- wskazanie właściwych katalogów i sposobu korzystania z nich (zapotrzebowanie ze strony studentów i użytkowników ze środowiska pozauczelnianego).

Informacji bibliotecznych udziela się opierając się na katalogach systemu biblioteczno-informacyjnego UMCS, drukowanych katalogach centralnych bibliotek, katalogach zespołów zbiorów poszczególnych bibliotek, bazach dostępnych w sieci uczelnianej: BGUMCS, ISIS – czyli wykazach czasopism zagranicznych i innych nośnikach elektronicznych importowanych do Polski, katalogach dostępnych on-line w sieci INTERNET. Wykorzystywana jest też bardzo często poczta elektroniczna.

Zlokalizowanie dokumentu nie przedstawia na ogół większych problemów. Uciążliwa dla użytkownika staje się sytuacja, gdy dokument nie jest dostępny w sieci UMCS czy w Lublinie. Pozostaje oczywiście korzystanie z usług wypożyczalni międzybibliotecznej. Współczesne oczekiwania użytkowników i dążenia bibliotekarzy kierują się ku szybkiej dostępności do dokumentów przez sieci komputerowe. Możliwość wejścia przez INTERNET do bibliotek wirtualnych, których adresami dysponuje Oddział Informacji Naukowej, nie rozwiązuje problemu. Nie podejmując oceny tej możliwości wyszukiwań tekstowych, pozwolimy sobie przytoczyć opinię Michaela Gormana, który zasoby internetowe porównuje do „[...] składu książek używanych [...], w którym wszystkie książki zostały złożone bezładnie po obdarciu ich z okładek, indeksów i karty tytułowej [...]”¹ – sygnalizując problem autoryzacji i odpowiedzialności.

Bieżące informacje bibliograficzne obejmowały głównie:

- wskazywanie właściwych źródeł bibliograficznych i sposobu korzystania z nich
- wyszukiwanie literatury na zgłoszone tematy
- pomoc w uzupełnianiu adresów bibliograficznych.

Przygotowywano je opierając się na tradycyjnym zasobie informatorów pośrednich – źródłach drukowanych, zgromadzonych w Czytelnii Informacji Naukowej oraz informacyjnej części księgozbiorów podręcznych pozostałych czy-

¹ M. Gorman, *Przyszłość biblioteki akademickiej*, „Przegląd Biblioteczny” 1995, nr 2, s.148.

telni, a także opierając się na komputerowych nośnikach informacji, dostępnych w Czytelni IN i w Oddziale Informacji Naukowej.

Wprowadzenie źródeł informacji na nośnikach elektronicznych usprawniło wyszukiwanie literatury, dając informację szybszą, szerszą, wyszukiwaną wieloaspektowo. Stworzyło możliwość wykonywania zestawień bibliograficznych dla szerokiego kręgu użytkowników. Przy starej zasadzie sporządzania zestawień dla samodzielnych pracowników nauki pozostaje się, gdy dla postawionego problemu wyszukiwawczego nie ma możliwości wykorzystania narzędzi komputerowych.

Najczęściej preferowaną przez użytkowników formą wyszukiwania było przeglądanie baz z udziałem lub pod kontrolą bibliotekarza. Bardziej doświadczeni w pracy z komputerem czytelnicy prowadzili wyszukiwania samodzielnie, w przypadku, gdy pracownik naukowy nie interesuje się przebiegiem wyszukiwania - bibliotekarze sami wykonują zestawienie literatury.

Dotychczas poszukiwania bibliograficzne można było prowadzić w pięciu zagranicznych bazach CD-ROM: Chemistry Citation Index, Life Sciences Collection, Philosopher's Index, Econlit, Sociofile. CD-ROM-y te zostały zakupione w wersji jednostanowiskowej, ich udostępnianie prowadzone było na obsługiwanych przez Oddział Informacji Naukowej dwu komputerach z czytnikami CD-ROM. Wykorzystanie baz dostępnych w sieci może się odbywać na 6 terminalach znajdujących się w Czytelni IN i w OIN.

W sieci Uczelni dostępne są polskie bazy bibliograficzne: Przewodnik Bibliograficzny 1988–1995 oraz Wydawnictwa Niezależne (drugi obieg z lat 1976–1989). Znajdziemy tam także przydatny przy wyszukiwaniach SŁOWNIK – wykaz haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej.

Do zawężonych poszukiwań bibliograficznych przydatne bywały CD-ROMowe wersje katalogów wydawniczych Springera i Elseviera.

Analiza wykorzystania baz na nośnikach elektronicznych wskazuje na wzrost zainteresowania tym źródłem informacji. Od marca do końca 1994 r. wyszukiwaniem w komputerowych bazach danych było zainteresowanych 133 użytkowników, w 1995 r. (do 15 XI) – 225 osób. Z zagranicznych baz na CD-ROM w 3 kwartałach roku 1994 skorzystało 89 użytkowników, w 1995 zaś (do 15 XI) – 136. Dwukrotnemu wzrostowi zainteresowania nośnikami elektronicznymi towarzyszy wzrost zainteresowania bazami zagranicznymi o 34,5%. Daje się zauważyć duże zainteresowanie literaturą w języku polskim na nośnikach komputerowych. Liczba udostępnień informacji z Przewodnika Bibliograficznego jest prawie równa udostępnianiu wszystkich baz zagranicznych (92:91).

Wśród zainteresowanych informacją elektroniczną w Bibliotece Głównej zdecydowaną większość stanowią użytkownicy z macierzystej uczelni – 178 osób (w roku 1995), znacznie rzadziej korzystali z niej: studenci i pracownicy KUL – 21 osób, AR – 18 osób, PL – 10, AM – 5, a także PAN, JUNG-u, Herbapolu, WSP

w Rzeszowie. Najczęściej wykorzystywana była baza Przewodnika Bibliograficznego, następną pozycję zajmują prawie równorzędnie: Life Sciences Collection, Chemistry Citation Index, Philosopher's Index. Znacznie rzadziej były wykorzystywane bazy z zakresu ekonomii i socjologii.

Poza bazami dostępnymi w Bibliotece Głównej, zostały zakupione i przekazane w depozyt: CD-ROM-owy indeks „Mathematical Review” – do Biblioteki Instytutu Matematyki, dyskietkowa wersja „Current Contents” seria Fizyka, Chemia, Nauki o Ziemi – do Biblioteki Wydziału Chemii oraz seria Biologia, Rolnictwo, Ochrona środowiska CC – do Biblioteki Instytutu Mikrobiologii.

Informacje rzeczowe, będące gotowymi odpowiedziami na zapytania użytkowników są, podobnie jak w przypadku omawianych już rodzajów informacji, udzielane na podstawie dwu grup źródeł informacji. Do znacznej większości należą bezpośrednie informatory drukowane: polskie i obce encyklopedie ogólne i specjalne, słowniki rzeczowe, filologiczne i przekładowe, wykazy osób i instytucji, informatory biograficzne, geograficzne i statystyczne, skorowidze aktów prawnych. Wykorzystywane są także informatory na nośnikach elektronicznych. Należą do nich multimedialne encyklopedie The Hutchinson Encyclopedia i The New Grolier Multimedia Encyclopedia, multimedialna baza The Viking Opera Guide – zawierająca informacje o 1500 operach i 800 kompozytorach od 1600 r. oraz baza skupiająca materiały archiwalne dotyczące II wojny światowej – World War II Archives on CD-ROM. Bieżące informacje o działalności placówek naukowo-badawczych oraz o blisko 50 tysiącach pracowników nauki i techniki podaje baza World Research Database. O programach stypendialnych oraz państwowych i prywatnych grantach przeznaczonych na działalność naukowo-badawczą informuje baza Grants Database. Faktograficzna baza Chembank zawiera informacje o niebezpiecznych dla człowieka i środowiska związkach chemicznych, ich właściwościach, środkach ostrożności, metodach wykrywania, stopniu zagrożenia, postępowania w nagłych wypadkach i przepisach prawnych.

Baza ISSN zawiera dane o polskich wydawnictwach ciągłych, zarejestrowanych przez Narodowy Ośrodek Międzynarodowego Systemu Informacji o Wydawnictwach Ciągłych; wyszukiwanie można prowadzić wg 7 indeksów: ISSN, instytucji sprawczych, miejsc wydania, tytułów, początkowego roku ukazywania się, roku ostatniego, wydawców. Tytuły wydawnictw ciągłych zawieszonych, nowych i zmieniających tytuł rejestruje dostępny w sieci komputerowy odpowiednik do dodatku Przewodnika Bibliograficznego, wprowadzony do sieci pod akronimem BWC; wyszukiwania można prowadzić wg indeksów: osobowego, tytułów, instytucji, przedmiotowego, roku wydania.

Zapotrzebowanie na informacje rzeczowe zaznaczyło się wyraźnie wśród pracowników nauki i użytkowników spoza środowiska akademickiego. Pracownicy nauki oczekiwali informacji dotyczących dokumentacji prac naukowo-badaw-

czych, informacji o ludziach nauki i programach stypendialnych, informacji adresowych dotyczących ośrodków nauki, wydawców, redakcji, interesowały ich także listy rankingowe czasopism, przepisy prawne.

Duża liczba zapytań ze środowiska pozauczelnianego dotyczyła UMCS i innych szkół wyższych – programów kształcenia, warunków przyjęć na studia, testów egzaminacyjnych, czy też możliwości korzystania z narzędzi komputerowych. Do częstych należały informacje biograficzne, dotyczące historii rodzin i miejscowości.

Formą działalności informacyjnej była dokumentacja publikowanego dorobku naukowego UMCS. W pierwszym ćwierćwieczu powstały bibliografie poszczególnych wydziałów, lata 1972–1988 (z przerwą 1980/1981 i 1983/1984) dokumentował rocznik „Wykaz publikacji pracowników UMCS...”, wydano również 24 numery serii Bibliografie Osobowe.

Wydawnictwem informacyjnym Biblioteki Głównej są wydawane w latach 1966/1967–1978/1979 *Sprawozdania z działalności Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej* – bezpośredni informator dający obraz struktury organizacyjnej Uczelni.

Wyznacznikiem kierunku działań informacyjnych są potrzeby użytkowników, one decydują zarówno o tworzonym zasobie dokumentów, jak i o organizowanym aparacie informacyjnym.

Wprowadzenie narzędzi komputerowych budzi zainteresowanie i akceptację czytelników, poprawia warunki pracy bibliotekarzy, ale też stwarza potrzebę przeznaczenia większej ilości czasu dla użytkowników nie mających doświadczenia w pracy z komputerem. Daje tu o sobie znać, zawsze odczuwany, problem dydaktyki bibliotecznej. Codzienna praktyka wskazuje, a wyniki ankiety potwierdzają, zbyt małą znajomość tradycyjnego aparatu informacyjnego, problem jest pogłębiony przez potrzebę poznania narzędzi, których wykorzystanie nie ma tradycji.

Celem działań bibliotekarzy jest rozszerzenie form działalności informacyjnej opartej na bogatych zbiorach, relatywnej z podnoszoną jakością warsztatu, podnoszonymi kwalifikacjami bibliotekarzy, coraz lepszą bazą materialno-techniczną, a przede wszystkim umiejętnie, wyraźnie określanymi potrzebami użytkowników.

LITERATURA

1. T. Gaworczyk, *Kierunki i formy działalności informacyjnej Biblioteki Głównej UMCS*, „Biuletyn Biblioteki UMCS” 1979, nr 1-4, s.105-110.
2. M. Wilczyńska, *Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, Lublin 1976.